

Пунько О. В.

кандидат юридичних наук
(*Національна академія внутрішніх справ*)

УДК 340.132

ФУНКЦІЇ ПРАВОЗАСТОСОВНИХ АКТІВ

Розглянуто проблемні питання основних функцій правозастосовних актів та здійснено спробу їх класифікувати.

Ключові слова: *норми права, правозастосовні акти, функція.*

Постановка проблеми. У системі індивідуальних правових актів правозастосовний акт займає особливе місце. Сучасна юридична наука приділяє значну увагу перш за все питанням удосконалення змісту нормативно-правових актів, тоді як теоретичні проблеми їх функцій останнім часом особливо не приваблюють дослідників.

Аналіз публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Питання правозастосовних актів розглядалися в окремих працях В.Д. Авер'янова, С.С. Алексєєва, М.І. Козюбри, О.В. Котюка, В.В. Лазарєва, В.Г. Лихолоба, О.Г. Мурашина, П.Є. Недбайла, П.М. Рабіновича та інших. Однак складність та багатогранність зазначеної проблематики, суттєве оновлення національного законодавства викликає необхідність прийняття ефективних рішень у процесі правозастосування, зовнішнім виразом яких є правозастосовний акт.

Метою цієї статті є дослідження функцій правозастосовних актів як актів індивідуального регулювання.

Виклад основного матеріалу. Правозастосовний акт є юридичним підсумком правозастосовної діяльності. В таких актах закріплюються, оформляються рішення, які були прийняті у процесі застосування права [1, с. 184]. У правовому регулюванні акти застосування здійснюють різноманітні функції.

Акт застосування права, з одного боку, виступає засобом організації реалізації правових норм, а з іншого – засобом здійснення процесу управління (у чому полягає його головна соціальна цінність). У ході правозастосовної діяльності органи правозастосування виступають суб'єктами управління; особи, до яких застосовується право – об'єктами управління; а правозастосовні акти – засобами управління.

На нашу думку, неприпустимим є пониження управлінського значення правозастосовних актів. Так, В.В. Лазарєв, говорячи про мету актів застосування права, зазначає, що при найближчому розгляді не можна стверджувати, що ця мета полягає в управлінні людьми, хоча б мова і йшла, наприклад, про акти, що винесені управлінськими органами. На думку автора, безпосередня мета правозастосування полягає все-таки в іншому, а саме – в усуненні наявної перешкоди в реалізації правових норм певними суб'єктами [2, с. 59]. У

цьому полягає значимість, цінність та важливість правозастосовного акта.

Безумовно, у деяких випадках правозастосовний акт усуває перешкоди або забезпечує найбільш ефективне досягнення поставленої мети.

Доцільно підкреслити, що встановлення природи правозастосовних актів значною мірою можливе за умов розгляду функцій основних актів застосування норм права і дає відповідь на питання, яка процесуальна функція опосередковує прийняття правозастосовного рішення. Категорія «функція» означає виконання, компетенцію та нерідко вживається в юридичній літературі у найрізноманітніших змістових значеннях [3, с. 23–24]. Поява цього терміна та активне його використання пояснюється подальшим розвитком знань про право, які вимагали відповідних понять і визначень для відображення нових сторін права, нових висновків, які використовуються юридичною наукою. Термін «функція» є достатньо багатозначним, він вживається для опису динамічних структур і в першу чергу для характеристики їх дій, впливу, діяльності. Тому однією із найбільш важливих ознак функцій права є їх динаміка, дія [4, с. 9].

Цей термін вживається також у якості таких понять, що набули найбільшого поширення: основного напрямку діяльності; компетенції; завдання; призначення; впливу тощо. Тут саме поняття «функція», виступаючи як узагальнене збірне поняття, найбільш повно, рельєфно проявляє себе в єдності двох моментів: призначення правозастосовних актів у суспільстві та основні напрямки їх впливу на суспільні відносини.

Вбачається, що дефініція поняття «функція» повинна в будь-якому випадку підкреслювати те, що функція є відображенням певних якостей самого об'єкта, який функціонує, його природу, що вона проявляє себе у взаємодії предметів один з іншим, а також те, що функція є цілеспрямована активність якого-небудь об'єкта. В будь-якій взаємодії різноякісних об'єктів можна виділити активну (впливову) та пасивну (сприймаючу) сторони. Але виконувати певну функцію буде при цьому впливова (в рамках цієї взаємодії) сторона. Під якимось певним кутом зору при будь-якій взаємодії функціонує (здійснює вплив) одна сторона, тому і розуміти під функцією необхідно, скоріше, не просто дію об'єкта чи взаємодію об'єктів, а вплив об'єкта на об'єкт [5, с. 23]. Наприклад, формулюючи ч. 1 ст. 1 Кримінального кодексу України [6], законодавець у найбільш узагальненому вигляді описав функції кримінально-правових норм. Згадана стаття проголошує: «Кримінальний кодекс України має своїм завданням правове забезпечення охорони прав і свобод людини і громадянина, власності, громадського порядку і громадської безпеки довілля, конституційного устрою України від злочинних посягань, забезпечення миру і безпеки людства, а також запобігання злочинам».

Для здійснення цього завдання Кримінальний кодекс України визначає, які суспільно небезпечні діяння є злочинами та які покарання застосовуються до осіб, що їх вчинили.

Метою впливу норми кримінального права в соціально-правовому розумінні є збереження в недоторканності позитивних суспільних відносин, не-

допущення випадків вчинення злочинів. На підставі цього можна дійти висновку, що головною функцією кримінально-правових норм у спеціально-юридичному аспекті виступає встановлення загальних масштабів людської поведінки, що набуває в даному випадку виду визначення злочинів, чи підстав виникнення кримінально-правових відносин, чи суб'єктивних прав і обов'язків учасників цих правовідносин.

Для того щоб визначити основні функції правозастосовного акта та його місце в механізмі правового регулювання, необхідно проаналізувати правову норму, яка застосовується, вид і характер правовідносин і власне сам правозастосовний акт, як елемент механізму правового регулювання.

Функції правозастосовних актів класифікуються окремими авторами по-різному. В найбільш узагальненому вигляді функції правозастосовних актів С.В. Бобровник розподілила на два різновиди: а) юридична констатація та визнання певних фактів, їх правомірного чи неправомірного характеру; визнання певного права за конкретним суб'єктом чи покладення юридичного обов'язку; констатація факту правопорушення; б) визначення виду юридичної відповідальності та конкретизація покарання [7, с. 75]. На підставі аналізу існуючих точок зору з цього питання ми дійшли висновку, що функції правозастосовних актів найбільш доцільно розглядати аналогічно функціям права. Відповідно функції правозастосовних актів нами розподілені на загальносоціальні та спеціально-юридичні.

До групи загальносоціальних функцій віднесено функції фіксації, динамічну, функцію управління, а також інформаційну і виховну функції.

До числа спеціально-юридичних функцій правозастосовних актів віднесено функції юридичного факту, індивідуалізації суб'єктивних прав та обов'язків, функцію конкретизації юридичних норм, а також правозабезпечувальну та правокомпенсуючу функції.

Будучи взаємопов'язаними одна з одною, кожна функція, зокрема, характеризує лише одну сторону впливу правозастосовних актів на суспільні відносини. Виходячи з цього, ми зробимо спробу найбільш детально охарактеризувати лише окремі види як загально соціальних, так і спеціально-юридичних функцій правозастосовних актів.

При розгляді динамічної функції правозастосовних актів зазначається, що вона забезпечує динаміку юридичних дій всього правозастосовного процесу, зумовлює виникнення, модифікацію та припинення конкретних видів правовідносин та відповідних суб'єктивних прав та юридичних обов'язків, забезпечує оперативний рух юридичної справи при здійсненні індивідуального регулювання.

Правозастосовний акт, виступаючи у механізмі правового регулювання як визначальний чинник, визначає найбільш суттєві, головні риси основних напрямків впливу, що набувають певної єдності і гармонії, незважаючи на їхню багатогранність, різноманітні форми прояву тощо. Цей вплив значною мірою визначається економічними, політичними та ідеологічними факторами, забезпечує необхідну взаємодію та погодженість основних напрямків

впливу правозастосовних актів на суспільні відносини. Слід зазначити також, що у функціях призначення воно проявляється не прямолінійно й безпосередньо, а трансформується відповідно до специфічних властивостей правозастосовних актів, набуваючи після цього юридичного характеру, виду, форми тощо [8, с. 163].

Розглянемо більш детально окремі основні функції правозастосовних актів. Відразу необхідно зазначити, що проблема функцій правозастосовних актів поки ще не є предметом активного та всебічного наукового розгляду як у загальній теорії права, так і в галузевих процесуальних науках [9, с. 20–28]. Хоча у тих авторів, які розглядали питання функцій правозастосовних актів, ми можемо знайти лише частково опис окремих їх видів, стосовно до самих різновидів цих актів [10, с. 224–226; 11, с. 101–104; 2, с. 85; 12 с. 113]. Незважаючи на малодослідженість згаданої проблематики, варто зазначити, що в юридичній літературі існує декілька підходів до виділення основних функцій правозастосовних актів. Зокрема, С.С. Алексєєв та І.Я. Дюрягін [13, с. 25–33], характеризуючи функції правозастосовної діяльності, виділяють правозабезпечувальну та функцію індивідуального регулювання правозастосовних актів. Дещо по-іншому розглядає досліджуване питання А.П. Шергін, на думку якого функції права та функції правозастосування співпадають, при цьому він виділяє аналогічні функції і правозастосовних актів [14, с. 23]. Підхід зазначеного автора практично повністю співпадає з нашим підходом, який було викладено вище. Близьким до нашого розуміння є підхід, запропонований К.Н. Княгіним [5, с. 23–50]. Він розподіляє функції правозастосовних актів на соціально-юридичні та спеціально-юридичні. Разом з тим термін «соціально-юридичні функції правозастосовних актів», на нашу думку, є не зовсім вдалим. Оскільки за такого підходу чітко не проглядається межа розподілу двох вищезазваних функцій між собою. Це ми можемо аргументувати тим, що до числа соціально-юридичних функцій правозастосовних актів зазначений автор відносить функції юридичного факту, індивідуалізації суб'єктивних прав та обов'язків, а також правозабезпечувальну та правокомпенсуючу функції. Дійсно, правозастосовний акт, як нами зазначалося вище, є юридичним фактом, оскільки його видання приводить правовідносини в новий якісний стан і надає можливість їх подальшого розвитку. Разом з тим при зазначеній класифікації важко встановити, які із вказаних функцій мають лише загальносоціальне, а які мають лише спеціально-юридичне значення. Мають місце і інші класифікації функцій правозастосовних актів.

Доцільно підкреслити, що акти застосування права повинні і можуть вивчатися в різних аспектах: як самостійна правова категорія, як юридичний засіб державного управління суспільством, як одна з правових форм здійснення функцій держави, як організаційна форма діяльності державних органів і окремих громадських організацій, як найважливіший засіб реалізації юридичних норм, як індивідуально визначені юридичні акти, як спеціальний юридичний факт тощо.

Вони виступають у різних формах зв'язків і відносин з іншими правови-

ми явищами. Це зумовлює багатогранність і складність актів застосування та їх особливе призначення як у механізмі правового регулювання, так і в механізмі правозастосування.

На нашу думку, призначення правозастосовного акта в механізмі правозастосування полягає в такому:

1) акт застосування права є юридичним засобом впливу на суспільні відносини;

2) акти застосування виступають як юридичні факти. Вони є елементом юридичного (фактичного) складу, причому елементом (фактом), який завершує указаний склад. З винесенням цього акта виникають, змінюються чи припиняються правовідносини;

3) акт застосування – це засіб конкретизації норм права. Права і обов'язки в конкретному обсязі «прив'язуються» до персонально визначених суб'єктів;

4) в актах застосування реально проявляється владність, примусовість права. В нормах права примус виступає в якості потенційного, можливого, а в правозастосовних актах – примус набуває реального конкретного характеру, який звернений до конкретних суб'єктів;

5) за допомогою владних актів застосування забезпечується реалізація суб'єктивних прав у випадках виникнення яких-небудь перепон. Зобов'язана особа примушується до конкретних дій з метою забезпечення вимог норм права;

6) після прийняття правозастосовного акта настає період реалізації, виконання прийнятого рішення;

7) в актах застосування права втілюється індивідуалізований вплив компетентних органів на хід правового регулювання, індивідуальна регламентація суспільних відносин;

8) акт застосування права забезпечує «контакт» правової норми, що застосовується в конкретному випадку, з реальним суспільним буттям;

9) акт застосування (який включається в об'єктивну сторону) пов'язаний із суб'єктивною стороною, тому що в ньому відображається компетентність, професіоналізм особи, що застосовує право; він виражає волю держави у вирішенні певних проблем тощо;

10) це документ, який формально закріплює рішення компетентного органа.

Висновок. Названі функції правозастосовних актів, на нашу думку, є основними. Разом з тим можна виділити і ряд додаткових функцій. Однак це питання повинно стати предметом подальших досліджень правозастосовної діяльності.

Бібліографічні посилання

1. *Осауленко О.І.* Загальна теорія держави і права : навч. посіб. / О.І. Осауленко. – К., 2007.
2. *Лазарев В.В.* Эффективность правоприменительных актов / В.В. Лазарев. – Казань, 1975.

3. *Бачило И.Л.* Функции органов управления / И.Л. Бачило. – М., 1976.
4. *Радько Т.Н.* Теоретические и методологические проблемы функций социалистического права : автореф. дис. на соискание ученой степени докт. юрид. наук : спец. 12.00.01. "Теория и история государства и права; история политических и правовых учений" / Т.Н. Радько. – М., 1978.
5. *Княгинин К.Н.* Охранительные правоприменительные акты: вопросы теории и технологии / К.Н. Княгинин. – Свердловск, 1991.
6. Кримінальний кодекс України // ВВР України. – 2001. – № 25–26. – Ст. 131.
7. *Бобровник С.В.* Акт застосування права / С.В. Бобровник // Юридична енциклопедія. – К., 1998. – Т. 1.
8. *Котюк В.О.* Теорія права : курс лекцій / В.О. Котюк. – К., 1996.
9. *Мельников А.А.* Социальные функции советского гражданского процесса / А.А. Мельников // Советское государство и право. – 1975. – № 2. – С. 20–28.
10. *Васильев А.М.* Теория государства и права / А.М. Васильев. – М., 1983.
11. *Завадская Л.Н.* Реализация судебных решений (теоретические аспекты) / Л.Н. Завадская. – М., 1982.
12. *Юсупов В.А.* Правоприменительная деятельность органов управления / В.А. Юсупов. – М., 1979.
13. *Алексеев С.С.* Функция применения права / С.С. Алексеев, И.Я. Дюрягин // Правоведение. – 1972. – № 2. – С. 25–33.
14. *Шергин А.П.* Административная юрисдикция / А.П. Шергин. – М., 1979.

Пунько О.В. Функции правоприменительных актов. Рассмотрены проблемные вопросы основных функций правоприменительных актов и совершена попытка их классификации.

Ключевые слова: *нормы права, правоприменительные акты, функция.*

Pun'ko O. V. Functions of law enforcement acts. The author has discussed problematic issues of basic functions of law enforcement acts and made an attempt to classify them.

According to the author, the purpose of law enforcement act in the enforcement mechanism is as follows: the law enforcement act is a legal means of affecting social relations; acts of enforcement are as legal facts, they are part of the legal (actual) composition, and an element (the fact) that completes this composition, with the adoption of this act occur, change or terminate the relationship; the law enforcement act is a mean of specifying the law, the rights and obligations in a specific amount are "tied" to personally defined entities; in law enforcement acts actually manifested authoritativeness, compelling of law, in the law enforcement a coercion serves as a potential, possible, and enforcement instruments - coercion gets real specific, which call for specific subjects; through acts of government ensured the realization of subjective rights in case of any obstacles – the obliged person is forced to action to ensure the requirements of the law; after adoption of enforcement act comes the realization, implementation of the decision; acts of law embodied individualized impact of competent authorities in the course of legal regulation, individual regulation of social relations; the act of law provides the "contact" of a legal norm applicable in a particular case, the real social being; an enforcement act (which is included in objective way) is associated with the subjective side, as it appears competence, professionalism of a person who enforces the law; it expresses the will of the state in solving certain problems etc; an enforcement act is a document that formally establishes the decision of the competent authority.

Keywords: *rules of law, law enforcement acts, function.*

Надійшла до редакції 18.06.2015